

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯПОНІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЇЇ ПОЗИЦІОНУВАННЯ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

JAPAN'S ECONOMIC DIPLOMACY AS A TOOL FOR ITS POSITIONING IN THE INTERNATIONAL ARENA

Грачевська Т.О.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Університету митної справи та фінансів*

У статті автор аналізує особливості використання економічної дипломатії Японією для зміцнення своїх позицій на міжнародній арені. Досліджено провідних суб'єктів та інструменти реалізації економічної дипломатії Японії. Було встановлено, що Японія почала активно використовувати економічну дипломатію у 90-х роках ХХ століття, свідченням чого виступає започаткування програм допомоги іншим державам, розбудова багатосторонніх союзів з іншими державами. Охарактеризовано діяльність Міністерства розвитку економіки, торгівлі та промисловості Японії, яке виступає головним суб'єктом економічної дипломатії, що проводить політику, спрямовану на забезпечення розвитку промисловості, стимулює зростання економічної активності громадян, визначає правила здійснення експорту та імпорту Японією. Розкрито головні завдання економічної дипломатії Японії: лібералізація міжнародної торгівлі та створення такого правового режиму у економічній сфері, який би повністю захищав ділові інтереси японських бізнесменів. Досліджена позиція Японії щодо розвитку міжнародної торгівлі у сучасному світі. Підкреслено, що Японія вважає, що ключова роль у процесі здійснення міжнародної торгівлі має належати Світовій організації торгівлі. Провідні напрямки Японської організації зовнішньої торгівлі (JETRO) були проаналізовані (сприяння малим та середнім японським виробникам щодо зростання їх експортного потенціалу у глобальному вимірі, підтримка інновацій). Досліджено такий інструмент економічної дипломатії Японії як Офіційна допомога розвитку (ОДР), спрямовану на розвиток співробітництва Японії з іншими країнами у сфері використання інноваційних технологій, різноманітних стартапів, що дозволяють забезпечувати розвиток людських ресурсів. Виокремлено пріоритетні галузі фінансування у межах програми «Кусаноне» (надання медичної допомоги, розвиток освіти, спорту, надання допомоги особам, які належать до соціально вразливих соціальних верств, сприяння захисту довкілля). Участь представників Японії в організації та проведенні міжнародних торговельно-економічних виставок була розглянута.

Ключові слова: Японія, економічна дипломатія, «Оттавська група», Японська організація зовнішньої торгівлі (JETRO), Офіційна допомога розвитку (ОДР), Банк Японії з міжнародного співробітництва, програма «Кусаноне», міжнародні виставки.

In the article, the author analyzes the peculiarities of Japan's use of economic diplomacy to strengthen its position in the international arena. The leading actors and instruments of Japan's economic diplomacy are studied. It is established that Japan began to actively use economic diplomacy in the 90s of the twentieth century, as evidenced by the launch of assistance programs to other states, the development of multilateral alliances with other states. The author characterizes the activities of the Ministry of Economic Development, Trade and Industry of Japan, which is the main subject of economic diplomacy, pursuing a policy aimed at ensuring the development of industry, stimulating the growth of economic activity of citizens, and determining the rules for export and import by Japan. The main objectives of Japan's economic diplomacy are revealed: liberalization of international trade and creation of a legal regime in the economic sphere that would fully protect the business interests of Japanese businessmen. The author analyzes Japan's position on the development of international trade in the modern world. It is emphasized that Japan believes that the key role in the process of international trade should belong to the World Trade Organization. The leading directions of the Japan External Trade Organization (JETRO) were analyzed (assistance to small and medium-sized Japanese producers in increasing their export potential in the global dimension, support for innovation). The author examines such an instrument of Japan's economic diplomacy as Official Development Assistance (ODA) aimed at developing Japan's cooperation with other countries in the field of innovative technologies and various start-ups that allow for the development of human resources. The priority areas of funding under the Kusanone program are identified (medical care, education, sports, assistance to people belonging to socially vulnerable social groups, and environmental protection). The participation of Japanese representatives in the organization and holding of international trade and economic exhibitions was considered.

Key words: Japan, economic diplomacy, Ottawa Group, Japan External Trade Organization (JETRO), Official Development Assistance (ODA), Bank of Japan for International Cooperation, Kusanone program, international exhibitions.

Постановка проблеми. Зростаюча конкуренція між державами у різних галузях економіки, спричинена активними глобалізаційними та інтеграційними процесами, є потужним імпульсом для них у справі пошуку інноваційних, нестандартних форм діяльності в цій площині. Серед них варто виокремити економічну дипломатію, для якої притаманним є потужний арсенал засобів та форм захисту

національних інтересів та участі держав в розвитку економічного співробітництва як на регіональному, так і глобальному рівнях. Саме тому актуальності набуває питання використання інструментів економічної дипломатії різними державами світу з метою зміцнення їх позицій на міжнародній арені.

У цьому контексті варто дослідити практики економічної дипломатії Японії, країни, яка попри

відсутність значних енергетичних та сировинних ресурсів, змогла стати одним з лідерів міжнародного інвестування, успішним експортером автомобілів, високотехнологічних товарів, донором міжнародних програм, спрямованих на подолання бідності та розбудову демократії в світі. Досягнути таких результатів Японії, на думку українського дослідника П.М.Ігнат'єва, вдалося завдяки активному використанню методів економічної дипломатії для просування державних інтересів на міжнародній арені [1, с. 54]. Саме це й актуалізує дослідження особливостей економічної дипломатії Японії як у рамках роботи міжнародних організацій, так і розвитку співробітництва у міждержавному форматі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останнім часом спостерігається значний поступ у дослідженні як теоретико-методологічних засад реалізації економічної дипломатії, так і особливостей її здійснення окремими державами. Особливої уваги заслуговують праці впливового українського дипломата, посла України в Японії, С. Корсунського, в яких детально проаналізовані соціальні, політичні, економічні особливості розвитку азійських країн, в тому числі й Японії, що є важливими у процесі розбудови економічної взаємодії з ними [2]. Український вчений К.Фліссак сфокусував свою дослідницьку увагу на перспективах розвитку економічної дипломатії Японії в умовах геополітичної турбулентності [3]. Важливе значення для розуміння ролі та місця Японії в сучасних міжнародних відносинах має збірник наукових праць «Роль Японії в сучасному світі», підготовлений науковцями Інституту всесвітньої історії НАН України [4]. Дослідження Кренбі Т. було присвячено аналізу впливу економічних ініціатив Японії на глобальну та регіональну динаміку після завершення пандемії, спричиненої коронавірусом [5]. Отже, можна підсумувати, що у сучасному науковому дискурсі належне місце відводиться питанням міжнародної діяльності Японії, яка значною мірою визначається її економічними інтересами.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Доречно зауважити, що такий аспект, як особливості діяльності суб'єктів, що здійснюють економічну дипломатію Японії, інструменти, механізми та пріоритетні напрями їх діяльності наразі потребують більш ґрунтовного дослідження, що й визначає актуальність даної статті.

Формулювання цілей статті. Ціль написання статті полягає у здійсненні всебічного аналізу особливостей діяльності суб'єктів економічної дипломатії Японії та їх інструментів в контексті зміцнення її позицій на міжнародній арені.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед членів «Великої сімки» лише Японія є представницею країн Азії, яка ефективно використовує

інструменти «м'якої сили» в процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності та поширення свого впливу на міжнародній арені. Зосередження на внутрішньому економічному розвитку стало пріоритетним напрямком розвитку Японії ще з кінця 50-х років минулого століття відразу після завершення перебування американських військ на її території. Однак, у 90-х роках ХХ століття Японія здійснила кардинальний перегляд засад своєї внутрішньої та зовнішньої політики через тектонічні зміни у військово-політичній ситуації у Азії та бурхливий розвиток КНР. Економічна дипломатія Японії в цей період починає набувати глобального виміру, адже саме тоді були започатковані програми допомоги іншим країнам та практика розбудови багатосторонніх союзів, які мали на меті зміцнення ролі Японії не тільки в азійському просторі, а й у всьому світі завдяки здійсненню інвестиційної діяльності, розвитку міжнародної торгівлі та долучення до реалізації ініціатив у різних галузях економіки.

На відміну від інших країн з ринковою економікою, для Японії, на думку К. К. Фліссака, притаманним є високий рівень державного регулювання економіки в цілому, та зовнішньоекономічної діяльності зокрема [3, с. 152]. Вищезазначене значною мірою позначається й на практиці економічної дипломатії Японії.

Важливими суб'єктами здійснення економічної дипломатії Японії виступає державний уряд, який визначає пріоритетні напрями її розвитку та створює належні умови для реалізації певних ініціатив, наприклад запроваджує протекціоністські заходи.

Центральним органом державної влади, який займається питаннями економічної дипломатії, виступає Міністерство розвитку економіки, торгівлі та промисловості Японії. Ця установа має проводити політику, спрямовану на забезпечення розвитку промисловості, стимулювати зростання економічної активності громадян, визначати правила здійснення експорту та імпорту Японією.

Одним із важливих факторів для створення сприятливих умов для економічного зростання уряд Японії вбачає у збільшенні присутності японських виробників на міжнародних ринках та активізації туристичної діяльності [2, с. 96]. Це й визначило основні завдання, які мають реалізовуватися в рамках економічної дипломатії Японії в контексті зміцнення її міжнародних позицій: лібералізація міжнародної торгівлі та створення такого правового режиму у економічній сфері, який би повністю захищав ділові інтереси японських бізнесменів.

Усвідомлення необхідності лібералізації міжнародної торгівлі Японією відбулося через необхідність долати численні протекціоністські заходи держав у процесі розширення експорту своїх товарів та виходу на нові ринки. Саме через це перед

економічною дипломатією Японії було поставлено завдання активно брати участь у виробленні норм та правил здійснення міжнародної торгівлі, що має зробити цей процес більш прозорим та зрозумілим для всіх гравців.

Японія наполягає на тому, що ключова роль у процесі здійснення міжнародної торгівлі належить Світовій організації торгівлі. Однак, Японія визнає необхідність здійснення реформування цієї організації, оскільки певні її правила вже не відповідають існуючим реаліям. З метою здійснення реформування СОТ Японія приєдналась до «Оттавської групи», створеної за ініціативи Канади у 2018 році, діяльність якої спрямована на підвищення ефективності механізмів та інструментів цієї організації. Головна мета діяльності означеного формату полягає в виробленні ідей та підходів, які б дозволили у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі здійснити прагматичні кроки, які позитивно позначились би на функціонуванні СОТ. Серед них варто назвати наступні аспекти: здійснення реформ, спрямованих на активізацію моніторингу та транспарентності торгової політики держав-членів СОТ, докорінна зміна підходів до вирішення суперечок, які виникають між державами-членами організації, посилення переговорної функції СОТ [6]. Представники Японії в рамках СОТ також неодноразово наголошували на неприпустимості використання «неринкових практик» у процесі реалізації економічної політики, як-то протекціоністські заходи, підтримка державних підприємств тощо.

Участь у роботі міжнародних організацій, на думку японських дипломатів, дозволяє досягнути значних результатів у справі лібералізації міжнародної торгівлі. Така позиція й обумовлює представленість Японії у таких форматах як «Велика сімка» та «Група двадцяти», а також участь у роботі Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Японія також активно реалізує економічну дипломатію у межах різних міжнародних торговельно-економічних ініціатив, зокрема Транстихоокеанському партнерстві, у результаті якого було створено зону вільної торгівлі, на яку припадає близько 13,5 % від всієї світової торгівлі [2, с. 99].

До важливих суб'єктів економічної дипломатії Японії, окрім урядових структур, варто віднести спеціалізовані організації та банки, які активно допомагають японським виробникам та інвесторам шукати закордонних клієнтів та виходи на ринки інших країн.

Серед організацій доцільно проаналізувати діяльність Японської організації зовнішньої торгівлі (JETRO), яка є державною організацією, створеною у 1958 році з метою активізації експорту японських товарів. На сучасному етапі вона скон-

центрувала свою діяльність на сприянні малим та середнім японським виробникам щодо зростання їх експортного потенціалу у глобальному вимірі. Для реалізації поставленого завдання організація має розгалужену систему своїх представництв закордоном. На жовтень 2024 року їх нараховувалось 76 у 56 країнах світу. Ці представництва також нараховують численний штат співробітників (703 співробітника на квітень 2024 року), що дозволяє успішно реалізовувати проекти у галуззі економіки [7]. У 2024 році представництво JETRO було відкрито й в Україні. Україна та JETRO у лютому 2024 року підписали Меморандум про взаєморозуміння, в якому йшлося про сприяння виходу українським виробникам на японський ринок. У рамках діяльності представництва Японія планує надати Україні 188 мільйонів доларів задля підтримки процесу економічного відновлення України. Першочергово йдеться про розвиток таких сфер як енергетика, критична інфраструктура, гуманітарне розмінування та підтримка ЖКГ та бізнесу. Доцільно також звернути увагу на те, що представництво JETRO буде також працювати для відкриття українських ринків для японських виробників, продукція яких буде вироблятися в Україні [8].

У рамках реалізації економічної дипломатії JETRO впродовж останніх років значне місце відводиться підтримці інновацій з метою зміцнення японської економіки та сприяння її зростанню. У цьому контексті діяльність JETRO сконцентрована на глобальному просуванню інновацій, створених японськими компаніями. Для досягнення цього здійснюються наступні ініціативи: реалізується програма розвитку стартапів, в основі яких лежать інноваційні технології та бізнес-моделі; надаються консультації для розробників японських стартапів щодо виходу на ринки інших країн або отримання іноземних інвестицій; створення японських павільйонів на стартап-виставках, які відбуваються у різних країнах світу, з метою промоції результатів роботи японських розробників.

JETRO також допомагає японським компаніям освоювати майданчики електронної торгівлі, передусім на території ЄС, де цей сегмент торгівлі дуже активно розвивається протягом останніх років. З цією метою було створено спеціальну сторінку для популяризації японських товарів «Japan Store», розроблений онлайн-каталог «Japan Street», скористатися яким можуть виключно закордонні клієнти, запрошені JETRO, ресурс «Japan Linkage» спрямований на підтримку участі японських підприємців у різноманітних онлайн-виставках, представлення японських компаній у великих зарубіжних мережах.

Таким чином, можна підсумувати, що JETRO не обмежується лише реалізацією традиційних напрямків економічної дипломатії, а й активно розбудовує принципово нові, підтвердження чого

є широка підтримка стартапів та різноманітних ініціатив, що реалізуються у віртуальному середовищі.

Банк Японії з міжнародного співробітництва також є важливим суб'єктом реалізації економічної дипломатії Японії. Ця установа була створена у 1999 році внаслідок злиття таких структур як Японський експортно-імпортерський банк та Фонд міжнародного економічного співробітництва. Банк перебуває в державній власності та має широку мережу представництв по світу (працюють у 18 країнах світу). Головна мета функціонування банку полягає в розвитку економічної співпраці Японії з іншими державами, шляхом сприяння міжнародній торгівлі та інвестиційній діяльності.

Банк Японії з міжнародного співробітництва надає активну допомогу малим та середнім підприємствам Японії щодо розширення їх бізнесу за кордоном не лише у вигляді фінансової підтримки, а й поширюючи інформацію про їхню продукцію, акцентуючи їхню увагу на особливості функціонування ринків певної країни, що також має надзвичайне велике значення для розуміння правил гри на невідомих ринках.

Банк Японії з міжнародного співробітництва також активно співпрацює з банками інших країн, долучаючись до реалізації ініціатив, які Японії вважає важливими для підтримання стабільності та миру у світі. Так, у 2024 році банк надав кредитну лінію Чорноморському банку торгівлі та розвитку (ЧБТР) на суму до 150 млн. доларів для здійснення важливих проєктів, спрямованих на відновлення України та здійснення зелених ініціатив, особливо в регіоні Чорного моря [9].

Отже, суб'єкти економічної дипломатії Японії, представлені організаціями та банками, працюють над здійсненням різноманітних ініціатив, спрямованих на зміцнення міжнародних позицій Японії шляхом реалізації взаємовигідних проєктів з її партнерами у галузях, що становлять взаємне зацікавлення.

До важливих інструментів реалізації економічної дипломатії Японії можна зарахувати різноманітні програми, що передбачають надання технічної допомоги та грантів іноземним країнам, та організацію різних виставок, які дозволяють продемонструвати економічний потенціал їх учасників.

Одним із могутніх інструментів економічної дипломатії Японії виступає Офіційна допомога розвитку (ОДР), що була започаткована ще у 1969 р. з метою сприяння економічному розвитку країн, які розвиваються. ОДР здійснюється офіційними установами й передбачає надання пільгових позик або грантів для сприяння економічному розвитку певних країн. ОДР також спрямована на розвиток співробітництва Японії з іншими країнами у сфері використання інноваційних технологій, різноманітних стартапів, що дозволяють забезпечувати розвиток людських ресурсів.

У рамках ОДР реалізується програма надання грантової допомоги у сфері забезпечення людської безпеки «Кусаноне». У фокусі вказаної програми є надання підтримки ініціативам, як пов'язаним з забезпеченням базових потреб життя людини – охорона здоров'я, поліпшення соціальних умов проживання громадян. Принциповою умовою для отримання допомоги в рамках програми «Кусаноне» є наявність статусу неприбуткової організації у суб'єкта (місцевої або міжнародної організації, лікарні, освітньої установи). До пріоритетних галузей фінансування програмою «Кусаноне» належать надання медичної допомоги, розвиток освіти, спорту, надання допомоги особам, які належать до соціально вразливих соціальних верств, сприяння захисту довкілля [10]. Важливо, що пріоритетність сфер надання підтримки у рамках даної програми встановлюється Посольством Японії в певній країні, зважаючи на потреби та особливості соціально-економічних процесів її розвитку. Важливою умовою отримання допомоги є також розробка довгострокових ініціатив та проєктів, що дозволить поступально та систематизовано підійти до вирішення обраної проблеми.

На думку С. Корсунського, використання ОДР Японією у рамках економічної дипломатії позитивно позначилось в цілому на реалізації її зовнішньої політики, адже дозволило розширити присутність Японії на міжнародній арені та більш динамічно просувати економічні інтереси за її межами [2, с. 99].

До ефективних інструментів економічної дипломатії Японії можна також зарахувати як проведення власних виставок різноманітного спрямування, так і активну участь у виставках, що організовуються іншими країнами. Участь у виставках дозволяє забезпечити комунікацію між виробниками та покупцями, познайомитися з сучасними тенденціями у різних галузях виробництва та торгівлі, нестандартними підходами щодо вирішення певних технологічних проблем.

Однією з найвідоміших виставок, що організовується Японією, є виставка продуктів харчування та напоїв FOODEX JAPAN. Метою проведення цієї виставки є демонстрація новинок у сфері виробництва продуктів харчування та напоїв. Ця виставка є найбільшою виставкою у світі, що спеціалізується на технологіях заморожування продуктів. На виставці також широко експонуються вина різних виробників. Цікавою опцією даної виставки є можливість скористатись послугами професійних сомельє, які допоможуть поєднати вина виробників з різних куточків світу з традиційними японськими стравами, що відповідає духу глобалізаційних процесів. У 2024 році виставку FOODEX JAPAN відвідали у 2024 році 2879 компаній, які представили 68 країн світу, й їх продукція розміщувалась на 3913 стендах [11]. Наведені

цифри свідчать про те, що дійсно дана виставка виконує роль майданчика, на якому потенційні виробники та покупці мають можливість задовольнити свої інтереси.

У 2025 році у місті Осака в Японії буде проводитись протягом шести місяців (з квітня по жовтень) Всесвітня виставка World Expo 2025, мета якої полягає у демонстрації найбільш вагомих технічних та технологічних досягнень останнього часу. Про свою участь у виставці заявили більше 150 країн світу, зокрема КНР, Сполучені Штати Америки, країни-члени Європейського Союзу, що дозволить забезпечити безпрецедентні можливості для обміну технологіями, думками щодо проблем, які зумовили тему проведення виставки, що визначена як «Проектування майбутнього суспільства для нашого життя».

Активне використання проаналізованих інструментів економічної дипломатії Японії має позитивний вплив на просування її позитивного міжнародного іміджу. Не лише поширення інформації про наявні ресурси, технології в Японії, а й готовність японської держави надавати підтримку іншим державам у справі розвитку їх технологій та

розвитку, сприяє формуванню ставлення до Японії, як до країни, що зацікавлена у забезпеченні міжнародної стабільності та сталого розвитку.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Ефективне функціонування суб'єктів економічної дипломатії Японії забезпечує стабільні можливості для розвитку її зовнішньоекономічної діяльності, що позитивно позначається не лише на рівні добробуту її громадян, а й сприяє формуванню ставлення до неї на міжнародній арені як до надійного та передбачуваного партнера. На сучасному етапі Японія має прагнення зайняти провідні позиції на міжнародній арені, наполягаючи на тому, що всі гравці мають дотримуватися визначених правил, зокрема у міжнародній торгівлі. Перспективним напрямком для подальших досліджень в означеному контексті видається аналіз того, як Японія зможе використати свої здобутки у економічній сфері (як-то вироблення міжнародних стандартів та правил у зовнішньоекономічній та торгівельній сферах) для зміцнення своєї політичної позиції та поширення політичного впливу у сучасному глобалізованому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ігнат'єв П. М. Країнознавство. Країни Азії. Чернівці: Книги – ХНІ, 2006. 424 с.
2. Корсунський С. Як будувати відносини з країнами Азії. Економіка, дипломатія, культурні особливості. Харків: Віват, 2021. 288 с.
3. Фліссак К. Економічна дипломатія Японії: досвід та перспективи *Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право*: зб. наук. праць VI щорічної міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24.09.2016) Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. С. 150–154.
4. Роль Японії у сучасному світі: збірник наукових праць. За заг. ред. канд. іст. наук., доц. В. О. Шведа. К.: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2022. 240 с.
5. Японська дипломатія та економічні ініціативи: вплив на регіональну та глобальну динаміку після коронавірусу *UNIVERSUM*. 2023. №3. С. 180–187. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/622>
6. Модернізація Світової організації торгівлі під впливом глобальних викликів. Аналітична доповідь: наукове електронне видання URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-09/analitichna-dopovid_sot_gotove.pdf
7. Japan External Trade Organization (JETRO) URL: <https://www.jetro.go.jp/en/jetro/>
8. В Україні з'явилося представництво Офісу Японської організації зовнішньої торгівлі URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3896921-v-ukraini-zavilosa-predstavnictvo-ofisu-aponskoi-organizacii-zovnisnoi-torgivli.html>
9. Японський банк міжнародного співробітництва надав кредит на відновлення України URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3913942-aponskij-bank-miznarodnogo-spivrobitnictva-nadav-kredit-na-vidnovlenna-ukraini.html>
10. Грантова допомога по проектах людської безпеки програми «Кусаноне» URL: https://www.ua.emb-japan.go.jp/jpn/bi_ua/oda/humansec/info_u.pdf
11. FOODEX JAPAN URL: <https://www.jma.or.jp/hoteres-osaka/en/>